

Poetul „Cidului” *

Enunțările legiuni de comentatori care s-au aplecat timp de 300 de ani peste cuprinzătoarea operă a lui Corneille au izbutit să statornicească, între alte adevăruri îndoielnice, și o ierarhizare a valorii fiecăreia din nestematele aceleiași d'ademe. Discutabile între altele și din punctul de vedere al răsfringerii operelor în conștiința spectatorilor diferitelor epoci pe care Corneille le-a înfruntat cu strălucire, legile hotărâte de critici se reflectă și în economia edițiilor care apar periodic și care se alcătuiesc după un tipic consacrat. Cind este vorba de „opere alese” și cind alegerea se face cu strictețe, numai patru dintre operele lui Corneille sint dăruite tiparului: *Cidul*, *Horățiu*, *Cinna* și *Polyeucte*. Acestora li s-a aplicat pecetea maximă. Ele sint socotite ca expresia superioară, substanța însăși a geniului corneillean. Tot ce rămîne în afara limitelor cuprinse între *Cidul* și *Polyeucte* nu mai contează, sau contează destul de puțin, ca să îndreptățească pe editori să le ignoreze. Cînd sint mai puțin aspri cu opera lui Corneille, care nu se mai poate apăra decît prin ea însăși — și se apără cu strălucire! — editorii mai adaugă celor patru titluri încă vreo cîteva: *Pompei*, *Mincinosul* (cu *Urmarea la Mincinosul*), *Rodoguna*, *Nicomed* și *Sertorius*. Toate celelalte sint rezervate desemnatelor ediții complete, care trebuie să cuprindă, vrînd-nevrînd, chiar și opere care nu satisfac exigențele consilierilor literari, deși spunînd: „Corneille pictează pe oameni așa cum ar trebui să fie”, La Bruyère se va fi gîndit și la ele...

* Corneille, *Teatru*, colecția Clasicii Literaturii Universale. E.S.P.L.A., 1957.

În lumina celor de mai sus, volumul apărut la E.S.P.L.A. oferă un punct de vedere editorial cu totul nou, curajos și — vrem s-o spunem de la început — după părerea noastră, bine inspirat. Redusă la limita a numai patru din piesele lui Corneille, ediția scoasă de E.S.P.L.A. nu cuprinde decît două din lucrările „absolute” (*Cidul*, *Horățiu*), cărora li s-a alăturat una din cele de, ca să zicem așa, a doua categorie (*Nicomed*), precum și — revoluționar! — *Jocul amăgirii*, despre care un comentator asigurase cîndva că ar fi pe placul admiratorilor lui Corneille să fie ștersă din catalogul operelor sale.

✱

Cidul este atît de cunoscut de toată lumea, încît titlul lui se confundă aproape cu numele lui Corneille. El înfățișează lupta morală dintre datorie și pasiune. Suflul eroic care străbate cele cinci acte, sonoritatea versurilor, logica înlănțuită, parcă dăltuită în bronz, a sentințelor exprimate explică entuziasmul atitor serii de înaintași care, mai norocoși decît noi, au avut prilejul să asculte piesa de pe scenă. Nu vom stăruî, de aceea, asupra operei, decît pentru a spune că ea a asigurat academicienilor contemporani cu Corneille, dacă nu altă nemurire, cel puțin pe aceea de a se fi făcut pentru eternitate odioși prin campania sălbatică dusă împotriva scriitorului. După *Cidul*, mai exact după campania dusă împotriva *Cidului*, un contemporan scria: „...nu mai lucrează nimic. Scudery¹, sîciindu-l, a obținut măcar

¹ Acesta este numele purtătorului de cuvînt al „Sentimentelor Academiei” care îl acuzau pe Corneille de plagiat, de nerespectarea legilor aristotelice ale teatrului și de multe altele...

atit : l-a scirbit de meserie și i-a secat inspirația. Cît mi-a fost posibil, l-am reincălzit și l-am încurajat să-și ia o revanșă asupra lui Scudery și a protectorilor acestuia, dînd un nou *Cid* care să atragă sufragiile lumii întregi..." Acest nou *Cid* a fost *Horățiu*, cea dintîi din tragediile inspirate din lumea romană, în care Corneille va zăbovi îndelung. *Horățiu* este istorie dramatizată. Cugetarea politică, versul patetic au făcut să se spună că, printre culmile corneillene, *Horățiu* reprezintă piscul suprem.

Cu *Nicomed*, Corneille își surprinde contemporanii prin aceea că pentru prima oară substanța elementului comic a fost ridicată pînă la „demnitatea tragicului”.

Deși înlăturată din lista operelor corneillene „absolute”, sau chiar numai semi-absolute, *Jocul amăgirii* (l'Ilusion) a smuls de-a lungul veacurilor tot atîtea strigăte de admirație, ca și cele mai acceptate dintre piesele lui Corneille. „Mi se pare că piesa ar merita osteneala să fie reluată măcar o dată și anume pentru aniversarea nașterii marelui inăntaș”, a exclamat Eduard Thiery — ceea ce s-a și făcut, și nu fără succes, de către Comedia Franceză. Acestui fapt i se datorește pătrunderea operei între lucrările selecționate de către „Bibliotèque des Bibliophiles”, care a considerat reprezentarea ei pe scena teatrului lui Molière ca un g.r. Mai sint și alte considerente, credem noi, care ar fi justificat o asemenea alegere. Ele se găsesc în fantezia, în umorul și adîncimea de cugetare a operei însăși, în frumusețea versurilor, în tilcurile și în fantasticul fabulației. Ce spectacol pentru Teatrul Tineretului, ce minunat spectacol, pentru un adevărat teatru al tineretului, mai puțin preocupat de soarta fetelor pierdute sau de avatururile siropoase ale lui David Copperfield!

✱

Cidul a fost reeditat în traducerea mai veche a lui Șt. O. Iosif. Poetul a izbutit, de cele mai multe ori, să redea autentic frumusețea versurilor corneillene. Frămîntarea personajelor, măreția lor, tragismul situațiilor, tot ce este propriu „părintelui tragediei franceze” a căpătat în versul lui Iosif o tălmăcire adesea la nivelul originalului. Ar fi fost totuși bine dacă, și de

data aceasta, E.S.P.L.A. ar fi încredințat tălmăcirea lui Iosif unei revizuirii autorizate, așa cum a făcut cu traducerea aceluiași scriitor din opera lui Heine. Unele inadvertențe, proprii condițiilor în care se făceau traducerile în trecut, ar fi fost înlăturate. Așa, de pildă versul :

*Et, puisque Don Rodrigue a resolu son père
Au sortir du Conseil à proposer l'affaire*
nu ar fi apărut în traducere

*Și cum Rodrig decise Don Dieg să te
ceară
Chiar azi, după ședință, — te las să
judeci dară*

traducindu-se în chip nefericit *Consiliu*
(de stat) prin... ședință.

De asemenea versurile
Pardonez-moi, Madame.

*Și je sors de respect pour blammer cette
flamme.*

nu ar fi sunat în romînește :

*O, doamnă,
Mă ierți că uit respectul ce să te cert
mă-ndeamnă.*

Ceea ce o indeamnă pe Leonora s-o certe pe Infanta pentru pasiunea ei nu este respectul ; dimpotrivă, pentru a-i putea reproșa această pasiune, guvernanta depășește limitele respectului („...je sors du respect”) datorat stăpînei și tocmai de aceea, spune în prima parte a versului întîii : „mă ierțați că uit respectul”.

Sint unele scăpări, e drept mai puține, și în traducerile lui *Nicomed* și *Horățiu*, semnate de academicianul Victor Eftimiu și de Petru Manoliu. Tocmai pentru că traducătorii au izbutit să redea cu fidelitate și, în același timp, artistic cele mai subtile pasaje ale originalului, forme ca : „...inîmă zdrobită pînă-n fund” („...mon coeur, acablée de mille déplaisirs”) supără ; tot așa : „îi port lui Horățiu o dragoste curată, ca să mai port osinda de-a fi uitat vredată”. În *Nicomed*, de asemenea, pasajul :

*De quoi se mêle Rome, et s-en prend le
Senat,
Vous vivant, vous regnant, ce droit sur
votre État ?
Vivez, regnez, Seigneur, jusqu'à la
sepulture*

tradus atit de frumos în primele două versuri, capătă un aspect de localizare grotescă în versul al treilea :

*Ce intervine Roma și cum acest Senat
Tu încă viu și rege, se-amestecă în stat ?
Fii sănătos, domnește cit și-o trăi făptura.*

Ultima traducere, a comediei fantastice *Jocul amăgirii* (în original : *Iluzia*), semnată de C. Borănescu-Lahovary și C. Mă-tăsaru, impune de asemenea unele rezerve, în ciuda faptului că se prezintă, în genere, la un înalt nivel. Așa, de pildă, citim :

*N-a izbutit să scape din gheare de vâleat
Decît doar nervi și oase ce-un veac a
descărnat.*

Textul lui Corneille, ca și de altfel o logică elementară, spune că nu nervii și oasele au descărnat veacul, ci că dimpotrivă cei o sută de ani care s-au scurs au descărnat, reducând la nervi și la oase etc...

O mai mare grijă a editurii (responsabil de carte, Doina Matache) ar fi asigurarea celor patru opere corneillene traducerii că-roră le lipsește foarte puțin ca să fie perfecte.

*

Academicianul Cezar Petrescu a scris o prefață pasionată, în care, cu o erudiție impresionantă, depășește de cele mai multe ori îndatoririle obișnuite, abordînd cu autoritate domeniul istoriei literare și cuprinzînd nu numai epoca lui Corneille dar, prin largi implicații, aproape întreaga istorie a literaturii și teatrului francez. În nici una dintre prefețele multelor ediții din Corneille nu am întilnit o asemenea aplicație și, mai ales, o asemenea privire în paralel a operei și a vieții. E drept că, așa cum singur o mărturisește, prefațatorul folosește pentru expunerea sa nu numai o documentație științifică, ci și date care nu au fost confirmate. Dar, chiar dacă procedul pune sub semnul întrebării unele afirmații, interesul ei la lectură nu e cituși de puțin mai redus.

O lipsă pe care am vrea totuși s-o semnalăm este aceea de a se fi recurs prea puțin la acele atit de elocvente „examene”, pe care Corneille însuși le-a făcut, cu onestitate (s-a spus chiar : cu naivitate), fiecărui dintre operele sale. Ele ar fi înlesnit cititorului o mai deplină cunoaștere,

nu numai o scriitorului dar și a omului. I-ar fi deschis în același timp ispititoare orizonturi de reflecție asupra relativității sentințelor în materie de creație literară. Chiar și criticii, mai ales cei tineri, ar petrece clipe folositoare meditînd asupra acestor „examene”.

Din prefața academicianului Cezar Petrescu am mai vrea să subliniem îndirjirea cu care spulberă legenda „așa-numitului secol al Regelui Soare identificat cu secolul clasicismului francez”. Numai considerații legate de spațiul restrîns care ne stă la îndemină ne determină să nu cităm pasajul respectiv, cu rezonanțe zguduitoare de rechizitoriu postum.

*

În cadrul unui studiu cu incursiuni istorice pe tema conținutului social pe care s-ar cuveni să-l aibă un teatru al poporului, Romain Rolland a făcut cîndva o interesantă paralelă între Racine (al cărui teatru ar fi „opera unui diletant de geniu care face artă și care deci nu poate fi pe placul decît al unor artiști ca și el, al unei aristocrații întotdeauna restrînsă ca număr”) și Corneille care „este cu totul altceva”. Secretarii literari ai teatrelor s-ar putea sezisa cu folos de aceste notații. Poate că citindu-le s-ar gîndi să recomande consilierilor artistice reprezentarea unora din operele lui Corneille care „se adresează direct voinței”, „ține fără conținere legătura între spectator și scenă”, și „realizează această primă lege a marelui poet dramatic : vorbește pentru toți”.

Vorbește despre lupta omului cu lanțurile care-l țin legat, despre triumful voinței, al datoriei, al onoarei asupra pasiunii. Tot lucruri care pare că ar suna bine de pe scenă.

Sergiu MILORIAN

Aristofan în romînește *

- În colecția Clasicii Literaturii Universale a apărut un volum Aristofan. Piesele pe care le cuprinde le cunoaștem din tălmăcirile mai vechi ale profesorului Ștefan Bezdechi, harnicul popularizator al filozofiei și literaturii eline la noi, sau ale lui Ion Bilețchi-Albescu. *Norii*, tradusă de Ștefan Bezdechi, prelucrată de Demostene Botez și

* Aristofan, *Teatru*, colecția Clasicii Literaturii Universale, E.S.P.L.A., 1957.